

18. EU Council Doc. 17168/09 EXT 1 of 2 February 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2017168%202009%20EXT%201>.

19. Concept for Logistic Support for EU-led Military Operations. EU Council Doc. 10963/08 of 19 June 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010963%202008%20INIT>.

consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010963%202008%20INIT.

20. Concept for Strategic Movement and Transportation for EU-led Military Operations. EU Council Doc. 10967/08 of 19 June 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010967%202008%20INIT>.

УДК 341.2(045)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Северінова О.Б., к. п. н.,
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Маріупольський державний університет

Стаття присвячена правому дослідженню забезпечення культурної толерантності в Європейському Союзі на сучасному етапі його становлення й розвитку.

Ключові слова: *Європейський Союз, культурні права людини, толерантність, європейське право, імплементація.*

Статья посвящена правому исследованию обеспечения культурной толерантности в Европейском Союзе на современном этапе его становления и развития.

Ключевые слова: *Европейский Союз, культурные права человека, толерантность, европейское право, имплементация.*

Severinova O.B. LEGAL ASPECTS OF SUPPORT FOR CULTURAL TOLERANCE IN THE EUROPEAN UNION

The article is devoted to the study of the legal provision of cultural tolerance in the European Union at the present stage of its formation and development.

Key words: *European Union, cultural human rights, tolerance, European law, implementation.*

Постановка проблеми. Дослідження проблем толерантності й мультикультуралізму актуалізується насамперед проблемами, які визначають специфіку внутрішньої та зовнішньої етнополітики країн, змушених рахуватися зі специфічними умовами полікультурності, яка нині стала обов'язковим елементом сучасного демократичного співжиття.

Незважаючи на позитивний досвід толерантної політики в більшості країн, пристосованість і своєрідна маневреність етнокультурних і конфесійних негативних виявів змушують світову спільноту констатувати той факт, що сучасна політика мультикультуралізму повинна оновлюватися. Зростання агресії дослідники пов'язують із глобалізацією, реорієнтацією світу, активізацією релігійного чинника, із соціально-економічними та культурно-політичними проблемами мігрантів.

Усе це потребує відповідного відображення й належного науково-практичного пошуку правового вирішення на сучасному етапі становлення та розвитку права Європейського Союзу і європейського права загалом.

Ступінь розробленості проблеми. Серед досліджень українських учених, присвячених правовим, соціально-політичним, етнологічним, конфесійним взаємовпливам, можна виокремити праці О. Антонюка, Є. Бистрицького, І. Вільчинської, К. Вітмана, Ю. Волошина, В. Євтуха, О. Картунова, А. Кісе, В. Котигоренка, І. Кресіної, А. Круглашова,

В. Логвінчук, І. Оніщенко, Ю. Пахомова, В. Співака, В. Явір та ін.

Проте в сучасній українській правовій науці бракує системних порівняльно-правових досліджень досвіду юридичного забезпечення толерантності в полікультурних суспільствах, актуальних проблем політико-правового конституювання мультикультуралізму, меж толерантності тощо.

Метою статті є з'ясування особливостей правового забезпечення толерантності в сучасному європейському праві, зокрема в державах-членах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом дедалі частіше в пресі з'являються заяви високопосадовців, зокрема європейських, пов'язані з тенденцією відходу західних суспільств від політики мультикультуралізму, який не витримав випробування часом. Противники мультикультуралізму вважають останній засобом установа не демократичних моделей співжиття, спровокованих проблемами мігрантів-«іногородців», від засилля яких страждає Європа, включно зі знищенням спільноти і її культури, яка історично домінувала на тій чи іншій території [1, с. 10].

Так, кілька років тому у Великобританії свою посаду втратила помічниця вчителя в Йоркширі, коли відмовилася знімати паранджу. Тодішній прем'єр-міністр країни Т. Блер це рішення прокоментував так, що паранджа є ознакою роз'єднання – бар'єром

для встановлення доброзичливих стосунків між корінними британцями й мусульманами, що, у свою чергу, заважає інтеграції останніх у Британське суспільство [2].

Але проблеми з мультикультуралізмом у країні виникли не сьогодні, а, справді, більшою мірою пов'язані з міграцією.

Так, після Другої світової війни близько 800 млн людей, які народилися за межами Англії, могли претендувати на англійське громадянство. Найбільший еміграційний потік у Великобританію становили темношкірі вихідці із Центральної Америки. Британський Національний акт 1948 р. підтвердив єдине громадянство для Англії та її колишніх колоній із правом переселення для працевлаштування.

Однак імміграційна політика країни завжди була досить жорсткою, що вчені пояснюють пережитками колоніалізму, який завжди пов'язаний із расовими проблемами. «Перехід від феодально-династичного принципу «вірності короні» до національного принципу територіального громадянства був нагальною вимогою політичної модернізації, але новий принцип не охоплював більшу частину колишніх вірнопідданих. Поділ післявоєнної Англії на своїй і чужих був суто расистським, оскільки колоніальний центр був «білим», а периферія «кольоровою», яка поступово виключалася зі сфери англійських національних інтересів» [3]. Так, загальновідомо, що в Англії для одержання громадянства потрібно скласти іспит на знання англійської мови, історії Англії й навіть історії англійської королівської династії. Крім того, національні меншини мають не достатньо прав, хоча в країні й проповідуються ідеї мультикультуралізму та толерантності.

У 1960–1970 рр. Англія добросовісно намагалася забезпечити роботою та освітою іммігрантів, які не завжди прагнули ставати повноцінними членами спільноти. Дослідник Хуго Янг зазначає, що лібералізм зрадили ті люди, які ставлять комфорт іммігрантських меншин вище за незмінні громадянські цінності Англії: демократію, взаємну терпимість, свободу та верховенства закону. Відтак іммігрантський мультикультуралізм загрожує ліберальним цінностям західних демократій [3].

Навесні 2011 р. в Мюнхені прем'єр-міністр Великобританії Д. Кемерун у своєму виступі власне розуміння мультикультуралізму інтерпретував як виправдання поведінки, яка є нетерпимою з погляду цивілізованої демократії. Держава є спонсором відокремлення культур, звільняючи меншини від обов'язків громадянства. Він провів паралель між доктриною державного мультикультуралізму й ізоляваністю ісламських спільнот, які живлять тероризм. Тобто, на його думку, країна підтримує паралельне життя різних культур, що призводить до ослаблення колективної ідентичності. Водночас країна потребує впровадження ліберально-демократичних цінностей – поваги до прав людини, релігійної терпимості, рівності статей – і акцентування на прийнятті загальнобританських культурних атрибутів – «активного мускулистого лібералізму». Держава не повинна закривати очі на негідну або загрозливу поведінку, неприйнятну з погляду

сучасних демократичних уявлень про права і свободи людини, приховану за культурними особливостями чи відмінностями. «Якщо ми хочемо подолати загрозу (виросший удома ісламський екстремізм), я думаю, пора перевернути сторінку з методами минулого, які провалилися» [4], – констатував політик. Тому уряд країни прийняв рішення про фундаментальну перебудову стосунків із мусульманськими організаціями, наголошуючи, що він надаватиме перевагу тим, які засуджують екстремізм і захищають «спільні британські цінності», а не лише мусульманські [5].

Заяви британського керівництва – не виняток, а скоріше закономірна тенденція, характерна для європейської політики. Про провал політики мультикультуралізму в Європі заявили й экс-прем'єр Австралії Джон Говард та экс-прем'єр Іспанії Хосе Марія Аснар.

Не залишилася осторонь і Німеччина, яку донедавна вважали зразком мультикультуралізму, зокрема в Європі. Звичайно, у межах одного дослідження неможливо проаналізувати особливості сучасного співжиття в усіх країнах, але звернемо увагу на характерні риси мультикультуралізму в деяких із них, спровоковані історичними особливостями, а також визначимо загальні характеристики сучасного етапу розуміння толерантності в Європі.

Утім, перш ніж звернутися до порівняльно-політологічного аналізу сучасного стану толерантності й мультикультуралізму в зарубіжних країнах, багато в чому зумовлених особливостями історичного досвіду та цивілізаційно-культурними особливостями, спробуємо запропонувати алгоритм, який дасть змогу класифікувати країни, які потрапили до кола наших наукових інтересів.

Для характеристики рівня адаптації мігрантів, який є суттєвим показником практики мультикультуралізму, а також чинником активізації уваги до проблем толерантності, дослідники пропонують застосовувати такі показники ідентифікації та адаптації переселенця в країні перебування:

- інтеграція – повноцінна участь у житті країни зі збереженням власних культурних традицій;

- асиміляція – прийняття нових звичаїв і традицій та відрив від старих;

- відчуження – відторгнення іммігранта корінним населенням із обмеженням контактів зі співвітчизниками;

- маргіналізація – відторгнення іммігранта корінним населенням і відрив від власного середовища [6, с. 164–174].

Ці аспекти взаємовідносин, на нашу думку, можна покласти в основу власне поняття «толерантність», яке традиційно пов'язують зі ставленням корінного населення до іммігрантів. Якщо ці аспекти доповнити релігійним, особливо ісламським, фактором (позаяк, наприклад, у протестантсько-католицькій Європі не існує інших демаркаційних ліній релігійних розколів), то матимемо чотири виміри для характеристики реального стану утвердження толерантності й політики мультикультуралізму в полікультурних країнах:

- 1) політика держави (власне мультикультуралізм): асиміляція, інтеграція;

2) ставлення корінного населення (власне толерантність): спільне проживання, співіснування, ворожнеча;

3) ставлення іммігранта (ідентичність): відчуження, включення;

4) вплив релігійного чинника: суттєвий, несуттєвий.

Відтак негаразди в політиці мультикультуралізму спіткали Німеччину, яку традиційно вважали зразком толерантності, оскільки після розгрому нацистів, у ній, здавалося б, повинні назавжди закріпитися ідеї й цінності, актуалізовані культурою миру та ненасильства. Саме ця країна, яка стала колыскою небаченого сплеску расистської нетерпимості, спровокувала наймасштабнішу в історії людства криваву війну і яку намагалися переконати, що її народ не може уникнути відповідальності за скоєне в результаті панування націонал-соціалізму, а відтак назавжди приречений мати статус найтолерантнішого, нині відчуває потребу в переосмисленні політики толерантності. Після поразки у Другій світовій війні з інших територій до Німеччини переселилося 12 млн німецьких біженців. Як у таких умовах негативних світових настроїв щодо німців у них формувалися засади толерантності й протилежні ксенофобським суспільні установки? Про важливість досвіду толерантного співжиття в Німеччині свідчить низка досліджень, зокрема напрацювання Б. Столповського, подане в колективній монографії російських дослідників «Толерантність проти ксенофобії» [7]. На висновки російського вченого ми й спираємося у своєму дослідженні.

К. Ясперс у 1946 р. у праці «Питання провини» писав: «Ми несемо відповідальність за наш режим, за війну, за фіурерів, яким дозволили стати на чолі». Саме народ традиційно вважають винним у формуванні тоталітарних режимів. Тому саме перед німецьким суспільством найбільш виразно постала проблема виховання нового покоління на засадах миру та толерантності на противагу ідеології расової винятковості й нетерпимості. Насамперед потрібно було оновлювати закони, провести своєрідну люстрацію, яка передбачала повну трансформацію як владної еліти, так і більшості ключових посад в економічному, соціальному та культурному секторах. Звичайно, така політика не могла не спровокувати відповідний спротив, оскільки, на думку і тих, хто виявився за межами толерантного ставлення в суспільстві, і тих, хто стояв на позиціях відновлення суто німецької ідентичності, яка постраждала внаслідок поразки у війні, окреслилася тенденція до абсолютизації власних цінностей без урахування світового досвіду та відповідних гуманістичних традицій. Саме ці чинники, на думку дослідників, і впливають на сучасні уявлення німців про особливості етнопатристичного співжиття. Незважаючи на декларовані ідеї толерантності, німецьке суспільство прагне до асиміляції інокультурного населення, але в дещо прихованій формі.

У Німеччині також діє закон про загрози, пов'язані з екстремізмом у молодіжному середовищі, зокрема про заборону розповсюдження шкідливих видань, аморальних публікацій, які провокують насильство, злочини, расову ненависть і війну; пропаганду націонал-соціалізму, його вчення й методів; видань, які формують сумніви щодо принципів історичної справедливості, наприклад, про причини Другої світової війни. Такі видання заносяться у спеціальний список, що передбачає заборону на рекламу, подвійне мито, обмеження продажу тощо.

Висновки. На нашу думку, визначену модель ідентифікації правового забезпечення в ЄС принципу толерантності можна використати для характеристики основних напрямів політики, котру проводить держава, до яких зарахуємо поняття «асиміляція» та «інтеграція». Поняття «відчуження» й «включення» при цьому доцільно використовувати для характеристики ставлення інтегрованого до країни перебування, яке характеризує рівень його ідентифікації з нею.

Отже, виходячи з подібних методологічних положень, можна констатувати, що в країнах Західної Європи в політиці мультикультуралізму домінує тенденція до асиміляції (Велика Британія, Франція, Німеччина). На другому місці інтеграція (Іспанія, Італія). Ісламський чинник найбільш суттєвий у перших країнах (за винятком Іспанії та Італії). Ставлення корінного населення (толерантність) можна охарактеризувати як ворожнечу (Німеччина, Франція), співіснування (Велика Британія, Італія) та спільне проживання (Іспанія). Ставлення іммігрантів – як відчуження (Франція, Німеччина, Британія) та включення (Іспанія, Італія).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Покровская Н. Мультикультурализм как путь глобализации / Н. Покровская // Личность и Культура. – 2001. – № 5/6. – С. 11–12.
2. Логвинчук В.В. Толерантність як ціннісна детермінанта політичної культури : дис. ... канд. політ. наук / В.В. Логвинчук. – К., 2007. – 195 с.
3. Котельников В. Мультикультурализм для Европы: вызов иммиграции / В. Котельников [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.antropotok.archipelag.ru/text/a263.htm>.
4. Мультикультурализм – это тупиковая стратегия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://svpressa.ru/society/article/38872/>.
5. Бутов А. Дискурс мультикультурализма и события во Франции 2005 года / А. Бутов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pn.pglu.ru/index.php?module=subjects&func=viwpage&pageid=1471>.
6. Хенкин С. Мусульмане в Испании: проблемы адаптации / С. Хенкин // Мировая экономика и международные отношения. – 2009. – № 2. – С. 64–74.
7. Столповский Б.Г. 60 лет спустя: демократия и экстремизм в Германии / Б.Г. Столповский // Толерантность против ксенофобии. Международный и российский опыт противодействия этнической интолерантности / под ред. В.И. Мухомелья и Э.А. Паина. – М. : Academia, 2005. – 114 с.